

III. RECENZJE I NOTY RECENZYJNE

AU-DELÀ DES FRONTIÈRES. Mélanges de droit romain offerts à Witold Wołodkiewicz édités par Maria Zabłocka et Jerzy Krzynówek, Jakub Urbanik, Zuzanna Służewska, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, tom I-II, LIBER, Varsovie 2000, stron 1156.

Jubileusz 50-lecia pracy naukowej Profesora Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego Witolda Wołodkiewicza, uwieńczony międzynarodową konferencją „Prawo rzymskie ponad granicami” w dniu 29 kwietnia 2000 roku i wręczeniem Księgi Jubileuszowej, został już odnotowany w „Palestrze” (Nr 7-8, 2000 r., s. 199-203 – J. Zabłocki) oraz w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym” (tom LII, zeszyt 1-2, 2000 r., s. 453-454 – J. Krzynówek). Przedmiotem niniejszego omówienia jest wspomniana jubileuszowa księga, wydana pod tym samym tytułem w dwu tomach jako zbiór dedykowanych Jubilatowi naukowych opracowań. Zawiera 72 rozprawy naukowe w językach kongresowych, pochodzące od 73 autorów krajowych i zagranicznych.

Rozpoczyna ją wprowadzenie (*En guise d' introduction*) Marii Zabłockiej, przedstawiającej zwięźle sylwetkę Jubilata jako długoletniego dyrektora Instytutu Historii Prawa UW, kierownika Katedry Prawa Rzymskiego oraz przewodniczącego Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN. Wprowadzenie to prezentuje także zespół, który przygotował wydawnictwo, a do którego – obok wymienionej prof. M. Zabłockiej – należeli dr Jerzy Krzynówek, mgr Jakub Urbanik i mgr Zuzanna Służewska, wszyscy reprezentujący Katedrę Prawa Rzymskiego i Praw Antycznych UW. Obszerniejsze treści związane z osobą Jubilata zawiera wywiad – rozmowa z Witoldem Wołodkiewiczem (*Conversazione con Witold Wołodkiewicz*, ss. XIII-XXX), przeprowadzona przez Agnieszkę Kacprzak i Jerzego Krzynówkę – najmłodszych wychowanków naukowych Profesora. Po tym wprowadzeniu przychodzi obszerny wykaz publikacji (s. XXXI-XLII) oraz teksty autorskie współpracowników, przyjaciół i uczniów, wypełniające treść obu tomów.

W obszernej (s. XIII-XXX) rozmowie powraca Jubilat m.in. do rodzinnych tradycji prawniczych, lat studiów, seminarium z prawa rzymskiego u Edwarda Gintowta i z historii prawa u Karola Koranyiego, doktoratu i egzaminu adwokackiego. Wiele uwagi poświęca swoim kontaktom zagranicznym, zwłaszcza z uniwersytetami we Włoszech i Francji. Stale przewija się wątek doświadczeń prawa rzymskiego w państwach i czasach socjalistycznych. Wskazuje też na swoje pierwsze publikacje i zainteresowania badawcze. Widoczne są one również w wymienionym szczegółowym wykazie publikacji. Warto tu zauważyć, że do obszaru zainteresowań prof. Wołodkiewicza należały zawsze rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego oraz znaczenie prawa rzymskiego jako podstawy europejskiej kultury prawnej. Publikował również prace o francuskim Oświeceniu i Encyklopedystach. Lista publikacji odzwierciedla wyraźnie drogę naukową Jubilata, o której wiele mówiono podczas okolicznościowej sesji (p. wyżej). Wydał również W. Wołodkiewicz pod swoją redakcją pierwszy słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego (sprzedany w 60 tysięcznym nakładzie!). Zwieńczeniem dotychczasowej działalności dydaktycznej, wspartej pracą naukową, stało się ponadto wydanie podręcznika *Prawo rzymskie Instytucje* (C. H. Beck, Warszawa 1996; współautorka: M. Zabłocka). Ostatnio (1999) wyszła je-

go wersja w języku wietnamskim oraz (2000) drugie polskie wydanie, zmienione i poszerzone. Nie można też pominąć udziału w „zromanizowaniu” nowego gmachu Sądu Najwyższego łacińskimi sentencjami prawniczymi (patrz drugie wydanie wymienionego podręcznika, s. 346-351; także też J. Zabłocki, „Palestra” nr 7-8, 2000, s. 203).

Udział licznej grupy autorów, współtworzących omawianą księgę, jest niewątpliwie wyrazem zarówno trwałych więzi z prof. Wołodkiewiczem, nawiązanych w ciągu wieloletnich kontaktów naukowych, jak i dowodem uznania dla Jego dorobku oraz znaczącej pozycji w krajowej i zagranicznej romanistyce prawniczej. Znaczne grono tworzą uczniowie, współpracownicy i osoby, które korzystały niejednokrotnie z pomocy i recenzyjnego wsparcia Jubilata. Grupa autorów reprezentujących polskie środowisko historyczno-prawne jest bardzo liczna (42 osoby) i obejmuje historyków prawa oraz przedstawicieli innych dyscyplin prawnych z uniwersytetów w Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie, Toruniu, Warszawie i Wrocławiu. Znacznym udział w księdze mają profesorowie uniwersytetów zagranicznych: Włoch (15), Niemiec (3), Holandii (3), Szkocji (3), Węgier (2), Austrii (1), Francji (1) i Hiszpanii (2). Są to wybitne osobistości świata naukowego o cenionych nazwiskach, których obecność podnosi ogromnie wartość naukową i znaczenie wydawnictwa.

Tematycznie najwięcej miejsca (ok. 40%) zajmują prace z zakresu rzymskiego prawa prywatnego. Sporo miejsca zajmuje również szeroko rozumiana problematyka europejskiej historii prawa oraz historii prawa polskiego i polskiej romanistyki. Wyraźne miejsce ma rzymskie prawo publiczne i karne (ok. 12%), reprezentowana jest też historia praw greckich, grecko-rzymskiego Egiptu, a nawet dawne prawo chińskie. Wyróżnić można także historię źródeł prawa rzymskiego oraz zagadnienia metodologiczne w badaniach romanistycznych. Obecne są związki prawa rzymskiego z prawem nowożytnym, współczesne prawo polskie oraz prawo kanoniczne. Od strony językowej najczęściej występuje język włoski (26 artykułów), następnie angielski (20), francuski (13), niemiecki (12) i 1 artykuł w jęz. hiszpańskim.

Przy tak znacznej liczbie opracowań, składających się na księgę oraz rozległym obszarze tematycznym nie jest oczywiście możliwe szczegółowe przedstawienie treści poszczególnych artykułów. Dla bliższej orientacji w tej wielojęzycznej mozaice niezbędny jest jednak zwięzły przynajmniej przegląd przedstawionych przez autorów zagadnień. Przyjmując wskazany układ tematyczny, należałoby rozpocząć od najliczniejszych w sumie opracowań z zakresu rzymskiego prawa prywatnego. Pierwsze miejsce przypada wówczas rozprawie Okko Behrendsa z Getyngi, nie tylko w kolejności alfabetycznej, lecz także ze względu na wyróżniającą się objętość (55 stron). Przedstawił on znaczenie kontraktu literalnego oraz instrumentów gospodarki finansowej obywateli rzymskich (*arca; codex accepti et expensi*). Prawa obligacyjnego dotyczy także artykuł Wojciecha Dajczaka (Poznań-Toruń) o użyciu przez jurystów klasycznych określenia *bona fides* dla oceny staranności przy wykonaniu zobowiązań kontraktowych. Autor nawiązuje tu do swoich szerszych badań, przedstawionych wcześniej w książce p.t. *Zwrot bona fides w rozstrzygnięciach dotyczących kontraktów u prawników rzymskich okresu klasycznego* (Toruń 1998). Luigi Garofalo (Padwa) zajmuje się natomiast skargą z tytułu wad fizycznych rzeczy sprzedanej (*actio redhibitoria*), której również poświęcił ostatnio osobną monografię (*Studi sull'azione redibitori* Padova 2000). Agnieszka Kacprzak (Warszawa) podjęła kwestię o odpowiedzialności za czyn niedozwolony, popełniony na zlecenie (*In maleficio ratihabito mandato comparatur*). Zleceniem (*mandatum*) zajął się również Georg Klingenberg (Linz), ale w odniesieniu do zlecenia kupna gruntu objętego współwłasnością (*fundus communis*). Andrzej Kremer (Kraków) omówił stosunki typu *do ut facias* oraz *facio ut des* jako rodzaje kontraktów nienazwanych w rzymskim prawie klasycznym, zaś Tomasz Palmirski (również Kraków) odpowiedzialność quasi-deliktową z tytułu *effusum vel deiectum* w prawie rzymskim.

Rzymskie prawo rzeczowe znalazło się w zainteresowaniach Luigiego Capogrossi Colognesi z uniwersytetu „La Sapienza” w Rzymie, który przedstawił zagadnienia pretorskiej ochrony wykonywania służebności (zwłaszcza *servitus aquae ducendi*). Tomasz Giaro (Warszawa) scharakteryzował z kolei przemiany w pojęciu rzymskiej własności ze szczególnym uwzględnieniem kształtowania się tzw. własności bonitarnej i ochrony publicjańskiej, zaś Vincenzo Giuffré (Ne-

apol) przedstawił początki posiadania na rzeczach z kategorii *res nec Mancipi*. *Erogare* i *erogatio* m.in. w sensie nakładów i wydatków stało się natomiast przedmiotem zainteresowania Jarosława Reszczyńskiego (Kraków).

Łącząca się często z prawem prywatnym problematyka niewolnicza znajduje wyraz w kilku opracowaniach. Rosa Mentxaka (San Sebastian) w swoim artykule (jedynym w języku hiszpańskim) poruszyła temat kastracji jako wady fizycznej przy sprzedaży niewolników i zwierząt; Jerzy Krzynówek (Warszawa) przedstawił z kolei funkcje niewolnika, zarządzającego finansami właściciela (*servus faenerator*), a problematykę wzajemnych relacji między wyzwolencami a patronami omówiła Carla Masi Doria (Neapol). Szerszy zakres ma opracowanie Felice Mercoglianiego z Camerino, który zawarł w swoim opracowaniu przegląd prawnych aspektów sytuacji rzymskich kobiet. Sytuacji marnotrawców dotyczy natomiast zamykający całość (w przyjętej w książce kolejności alfabetycznej) artykuł Elżbiety Żak (UMCS Lublin) o historycznym rozwoju rzymskiej kuratelii nad marnotrawcami (*cura prodigi*).

Do przedstawianej grupy zaliczyć należy także artykuły ukazujące „rzymskie korzenie prawa współczesnego”, by nawiązać do znanej monografii Jubilata (W. Wołodkiewicz, *Rzymskie korzenie współczesnego prawa cywilnego*, Warszawa 1978). Tak więc Bronisław Sitek (Uniwersytet Szczeciński) podjął rzymskie i współczesne aspekty infamii jako następstwa niewypłacalności dłużnika, zaś Andreas Wacke z Kolonii poświęcił swą uwagę konwalescencji w prawie rzymskim i współczesnym (*Ex post facto convalescere im römischen und im modernen Recht*).

Problematyka prywatnoprawna pojawia się również w niektórych artykułach zajmujących się w zasadzie metodami pracy jurystów rzymskich oraz ich dziełami. Tak Hans Ankum z Uniwersytetu w Amsterdamie swoje *testimonium amicitiae* wobec Jubilata poświęca oryginalnej metodzie w opiniodawczej działalności rzymskiego prawnika Ulpiusa Marcellusa, a Manuel J. Garda Garrido (Madryt) analizuje konstrukcję responsów, udzielanych przez rzymskich jurystów. Franciszek Longchamps de Bérier (Warszawa) na przykładzie kilku kasusów rzymskich przedstawia ponadczasową chyba zasadę, że należy przychodzić z pomocą błędzącym z powodu nieznamomości prawa, a nie z powodu głupoty i naiwności (*nec stultis solere succurri, sed errantibus*). Z łacińskimi sentencjami prawniczymi łączy się rozprawa Jerzego Pieńkosa (Warszawa), ale ujęte są one od strony jurysligwistyki. Lingwistyczne aspekty terminu *ius* rozważa także Alessandro Corbino (Uniwersytet w Katanii). Zauważa on, że *ius* oznacza zarówno prawo, jak i wywar czy po prostu rosół – być może prawo też jest wyciągiem z ustaw i innych aktów prawnych, składających się na źródła tworenia prawa?

Nie została pominięta również problematyka rzymskiego procesu cywilnego, reprezentowanego przez trzy opracowania. Matteo Marrone (Palermo) pisze o *pronuntiatio* sędziego w procesach wytoczonych na podstawie *actio in rem*. Procesową również problematykę obejmuje tekst Władysława Rozwadowskiego (Poznań-Szczecin-Gdańsk) o ekscepcjach podnoszonych przeciwko opiekunowi i kuratorowi (*Exceptiones tutoriae* und *curatoriae*). Jan Zabłocki (UKSW w Warszawie) nakreślił natomiast obraz obowiązków i zadań rzymskiego sędziego (*officium iudicis*) według przekazu Aulusa Gelliusa.

Dwa opracowania nawiązują szerzej do gospodarki rolniczej. Zmarły przed opublikowaniem książki Władysław Bojarski (Toruń-Poznań) pozostawił uwagi o stosunkach ziemskich w państwie rzymskim IV-V w. n.e. w związku m.in. z wieczystą dzierżawą (emfiteuzą). Z kolei Rolf Knütel (Bonn), przy okazji dyskusji prawników Neratiusa i Ulpiana (D. 19.2,19.2) nad dzierżawą gospodarstwa produkującego oliwę, opisał i zilustrował (s. 394-395) rzymską technikę jej wytłaczania. Problematyka prywatnoprawna na szerszym tle społeczno-gospodarczym i ustrojowym pojawia się też w opracowaniach Andreasa Földiego (Budapeszt), który klasyfikuje rzymskich bankierów oraz Anny Pikulskiej-Robaszkiewicz z Uniwersytetu Łódzkiego. Kontynuuje ona swoje wcześniejsze badania nad rzymską lichwą (*Lichwa w państwie i prawie republikańskiego Rzymu*, Łódź 1999), tym razem w świetle ustawodawstwa rzymskich cesarzy chrześcijańskich. *Uwagi na temat lichwy* opublikował niedawno także W. Wołodkiewicz (*Profesorowi Janom Kodrębskiemu in memoriam*. Łódź 2000, s. 437-447). Tu należy też artykuł Magdaleny Sitek (Uniwer-

sytet Szczeciński) o rzymskich regulacjach prawnych, mających na celu ochronę środowiska naturalnego (czystości rzek i źródeł, ścieków i odpływu wody, miejsc i dróg publicznych).

Bardziej publicznonprawną tematykę podejmują Francesca Reduzzi Merola oraz Cosimo Cascione (oboje z Seconda Università di Napoli). Pierwsza autorka analizuje znaczenie terminów *abrogare*, *derogare* i *obrogare* w pismach Cycerona jako przyczynek do kwestii rzymskiego trybu legislacyjnego. Cascione przedstawił natomiast szczegółowo niektóre aspekty (*prensio*, *vocatio*) władzy (*potestas*) rzymskich magistratur, także w sensie karnoadministracyjnym. Prowadzi to nas do rzymskiego prawa karnego, które reprezentowane jest przez kilka opracowań. I tak, Krzysztof Amiełańczyk (UMCS Lublin) przedstawił problem winy przy odpowiedzialności za zabójstwo według *lex Cornelia de sicariis et veneficis* z 80 r. p.n.e., zaś Marek Kuryłowicz (także Lublin) omówił zakres nadzoru policyjnego edylów rzymskich nad sprawami handlowymi (kontrola jakości towarów, rzetelności miar i wag, ściganie praktyk spekulacyjnych). Osądzaniem kobiet, pełniących funkcje Westalek, z powodu naruszenia ślubów kapłańskich, zajął się natomiast Wiesław Mossakowski z Torunia. Warto tu jako ciekawostkę zauważyć, że Westalki stały się ostatnio przedmiotem ożywionego zainteresowania w polskiej romanistyce: referat o ich odpowiedzialności za *incestum* przedstawiła podczas lubelskiej konferencji rzymskiego prawa w maju 2000 r. Monika Krawczyk z UŁ (por. I. Szpringer, *CRIMINA ET MORES ...* – CPH 52, 2000, s. 458; materiały z konferencji pod red. M. Kuryłowicza, Lublin 2001, s. 73-89); status prawny Westalek omawia także Joanna Misztal-Konecka w wydawanym przez Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL nowym czasopiśmie pt. „Prawo-Administracja-Kościół” (Nr 2-3, 2000, s. 101-124).

W kontynuacji prezentowania opracowań z zakresu rzymskiego prawa karnego, zamieszczonych w omawianej jubileuszowej księdze prof. W. Wołodkiewicza adnotować ponadto należy artykuł Olivii F. Robinson (Glasgow), która analizuje język i retorykę ustawodawstwa karnego w Kodeksie Teodozjańskim. Nadużycie władzy dla wymuszenia świadczeń majątkowych oraz korupcja, dobrze znane już w starożytnym Rzymie, są z kolei przedmiotem uwag Carlo Venturininiego (Piza). Bernardo Santalucia (Florencja) analizuje natomiast przypadek aresztowania nieco buntowniczego rzymskiego poety Newiusza, co może być też przyczynkiem do kwestii wolności słowa w Rzymie. Pojawiające się na styku prawa (także karnego) i obyczajów zagadnienia związane ze zjawiskiem prostytucji w rzymskim kształcie, stały się tematem artykułu Andrzeja Sokali (Toruń).

Rozważania Ewy Wipszyckiej (Warszawa), która przedstawiła dokument z początku IV w. n.e., dotyczący prowincjonalnej jurysdykcji w sprawach związanych z prześladowaniem chrześcijan, przenoszą nas już do Egiptu jako rzymskiej prowincji. Z tego zakresu (papirologii prawniczej) pochodzi też artykuł pary autorów: Tomasza Derdy i Jakuba Urbanika (Warszawa), dotyczący postępowania odwoławczego (*retractatio*) według tekstu P. Naqlun Inv. 27+28/88 z egipskiego klasztoru. J. Mèlèze-Modrzejewski (Paryż, Université de Paris I Panthéon-Sorbonne; École pratique des Hautes Études) nakreślił historię apostazji od ptolemejskiego Egiptu do Kodeksu Teodozjańskiego. Do „nie-rzymskich” opracowań dołączają się Jarosław Rominkiewicz (Wrocław) artykułem o opiece nad małoletnimi i kobietami w poematach Homera oraz Geoffrey McCormack (Aberdeen), który prezentuje swoje znane zainteresowania dawnym karnym prawem chińskim, tym razem uwagami o zabójstwie (*shan sha*).

Obszernie prezentowana jest historia prawa polska i powszechna (ok. 20% całości), w tym dzieje prawa rzymskiego. Jako pierwsze można wymienić opracowania biograficzne, odnoszące się do prawników polskich. Tak więc Ireneusz Jakubowski (Łódź) przedstawił sylwetkę Tadeusza Czackiego – polskiego historyka prawa XIX w., a o Józefie Mrozowskim jako lwowskim prawniku tegoż wieku pisze Anna Rosner (Warszawa). Janusz Sondel (Kraków) poświęcił swoją rozprawę twórczości znanego polskiego romanisty i papirologa Rafała Taubenschlaga. Grażyna Bałtruszajtys (UW) zajęła się szerzej historią katedry i profesorami prawa rzymskiego na Uniwersytecie Warszawskim od początku XIX wieku do lat dziewięćdziesiątych wieku XX. Poza krąg polski wykracza częściowo Aleksander Stępkowski (Warszawa) artykułem o znaczeniu rozprawy Wawrzyńca Goślickiego *De optimo senatore* w krajach anglosaskich. Francesco Salerno (Neapol) przedstawił postać XVII-wiecznego niemieckiego prawnika Johanna Ludwika Conra-

diego, zaś Tullio Spagnuolo Vigorita (także Neapol) scharakteryzował dzieło naukowe F. De Martino – zmarłego niedawno włoskiego historyka ustroju rzymskiego.

Historii prawa polskiego dotyczy w dalszym ciągu artykuł Jakuba Skomiała (Łódź) o zjeździe gnieźnieńskim w relacji Jana Długosza. Do polskiej problematyki historyczno-prawnej powraca również Roman Sobotka (Warszawa) w opracowaniu o kształtowaniu się zasady *Neminem captivabimus...*. Andrzej Zakrzewski (Warszawa) ukazał natomiast interesujący dokument z 1585 r., należący do rodziny Wołodkiewiczów, a zawierający zapis ich majątków w Wielkim Księstwie Litewskim. Tym razem ujawniły się już nie rzymskie, lecz litewskie korzenie Jubilata.

Katarzyna Sójka-Zielińska (Warszawa) nakreśliła poglądy filozofów francuskich epoki Oświecenia na władzę sądowniczą. Marek Wąsowicz (Warszawa) sięgnął do historii myśli utopijnej wieku Odrodzenia. Tej epoki dotyczy również opracowania Juliusza Bardacha (Warszawa) o zainteresowaniach rzymskim modelem ustrojowym w Rzeczypospolitej polskolitewskiej okresu Renesansu oraz Marii Zabłockiej (Uniwersytet Warszawski), która podjęła interesujący temat obecności i znajomości Instytucji Gaiusa na uniwersytetach europejskich w tymże czasie (*Le Istituzioni di Gaio erano conosciute nel Rinascimento?*).

Do nowszych czasów odnosi się Adam Bosiacki (Warszawa) w swojej publikacji o prawie rzymskim w systemach totalitarnych, nawiązującej do opublikowanego wcześniej przez W. Wołodkiewicza artykułu z tej samej problematyki (*Reżim autorytarne a prawo rzymskie* – CPH tom 45, zes. 1-2, 1993; *Il diritto romano ed i regimi autoritari*, w: *Le droit romain et le monde contemporain*, Varsovie 1996).

Jurisprudencji europejskiej dotyczą prace Williama M. Gordona (Glasgow), który sięgnął w swoim opracowaniu do historii szkockiej jurisprudencji. Aldo Mazzacane (z Neapolu) charakteryzuje natomiast niemiecką jurisprudencję XVI w. Luigi Labruna (Neapol) ukazał niektóre aspekty narodzin nowożytnej nauki prawa w Europie, zaś Gabor Hamza (Budapest) związkę włosko-węgierskie na uniwersytetach w XIII-XVI w. Wyodrębnić także należy opracowania z historii instytucji prawa prywatnego. Należy tu artykuł Paula Néve (Nijmegen), który przedstawił własność fiducyjną w prawie holenderskim, Laurens Winkel (Rotterdam) z analizą rozwoju poglądów w europejskiej nauce XII-XIII w. na błąd co do prawa oraz Marcin Wojewódka (Warszawa), który zajął się średniowiecznym włoskim kontraktem spółki (*commenda*).

Prawo kanoniczne reprezentuje jeden tylko artykuł – Ewy Gajdy (UMK Toruń) o prawnych problemach małżeństw mieszanych wyznaniowo. Współczesna problematyka prawna reprezentowana jest artykułem Andrzeja Murzynowskiego (Warszawa) o miejscu zasady *audiatur et altera pars* w polskiej procedurze karnej oraz opracowaniem Michała Pietrzaka (Waxszawa), zawierającym charakterystykę sytuacji prawną związków religijnych w Polsce.

Za podsumowanie całości można uznać dwa opracowania. W pierwszym, zatytułowanym *Le droit romain toujours vivant!* (*Prawo rzymskie wciąż żyje* – por. też *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam*, Łódź 2000, s. 409) Edward Szymoszek (Katowice-Wrocław) zebrał opinie studentów o celowości i przydatności nauczania „wiecznie żywego” prawa rzymskiego. Odzwierciedlają one w sumie pozytywny nastrój wokół prawa rzymskiego na polskich uniwersytetach, co może być potraktowane jako odpowiedź na stawiane wytrwale przez Jubilata na łamach „Palestry” pytanie, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?* Drugie wybiega w wirtualną przyszłość, albowiem Zuzanna Służewska (Warszawa) kreśli informacjami o prawie rzymskim w Internecie nowe perspektywy globalnej naukowej współpracy. Te internetowe więzi również mogą, zdaniem Autorki, zapewnić prawu rzymskiemu „nieśmiertelność”.

Widoczne już w tym skrótownym z konieczności przeglądzie bogactwa tematyczne oraz różnorodność opracowań powodują, że omówiona księga zawiera w całości obszerny przegląd dorobku naukowego europejskiej romanistyki prawniczej. Zauważyć też można aktualne kierunki badawcze w poszczególnych ośrodkach oraz związki prawa rzymskiego z szeroko rozumianą historią prawa. Opublikowanie prac w językach obcych ma ważne znaczenie dla prezentacji osiągnięć krajowej romanistyki na międzynarodowym forum, przyczyniając się w ten sposób do promocji polskiej nauki prawa. Poszerza się ponadto zasięg oddziaływania przedstawionych publi-

kacji. O randze wydawnictwa świadczy też wskazany udział wielu wybitnych historyków prawa z ośrodków krajowych i zagranicznych. W rezultacie przedstawiana księga stała się nie tylko wyrazem uznania i przyjaźni wobec Jubilata, ale również znaczącą pozycją w światowej literaturze romanistycznej.

MAREK KURYŁOWICZ (Lublin)

Profesorowi Janowi Kodrębskiemu in memoriam. Pod redakcją Anny Pikulskiej-Robaszkiwicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, ss. 476.

Tom jest dedykowany pamięci zmarłego w marcu 1997 roku Profesora Jana Kodrębskiego, uczonego, który stworzył ośrodek badań myśli politycznej i prawnej na łódzkim Wydziale Prawa, a jednocześnie wniósł istotny wkład w rozwój nauki prawa rzymskiego. Tak szeroki zakres aktywności prof. Kodrębskiego znalazł odbicie w zakresie przedmiotowym zawartych w księdze opracowań. Artykuły, zebrane w tomie według alfabetycznej kolejności nazwisk autorów, można uporządkować, stosownie do zainteresowań badawczych J. Kodrębskiego, w trzy zasadnicze grupy: antyczne prawo rzymskie, nowożytny losy prawa rzymskiego oraz historia nowożytnej myśli prawnej i politycznej. Uzupełnieniem tego trójpodziału jest kilka tekstów przybliżających problematykę judaistyczną i metodologiczne opracowanie A. F. Grabskiego, *W sprawie mutacji modernistycznej w historiografii*.

Wyraźnie dostrzegalny jest związek pomiędzy tematami znacznej części artykułów, a kierunkami badań J. Kodrębskiego. Punktem ciężkości Jego zainteresowań w zakresie prawa antycznego były historia jurysprudence rzymskiej, wpływy filozofii na prawo oraz relacja pomiędzy chrześcijaństwem a prawem rzymskim. Poznanie tej problematyki wzbogacają: artykuł A. Dębińskiego, *Tematyka prawna w Oktawiuszu Minucjusza Feliksa*, pokazujący jak wczesnochrześcijański pisarz Minucius Felix przedstawił swój obraz i ocenę rzymskich pojęć prawnych; opracowanie F. Longchamps de Berier, zatytułowane *Szacunek dla woli zmarłego na przykładzie rzymskich fideikomisów*, którego autor zwrócił w szczególności uwagę na podobieństwo rzymskich i chrześcijańskich wyobrażeń na temat wierności woli zmarłego; artykuł Rosy Mentraka, *Sobre el concepto de calunnia en las Etimologias de Isidoro de Sevilla*, ukazujący, skąd sewilski biskup czerpał inspirację dla definiowania pojęcia *calunnia* oraz opracowanie W. Mosakowskiego zatytułowane *Azyl kościelny a problem religii w późnym Cesarstwie Rzymskim*. Cenna dla rozważań o wpływie filozofii na prawo rzymskie, jest praca Jana Zabłockiego, *Ze studiów filozofii Aulusa Gelliusa w Atenach*, pokazująca na przykładzie Gellusa, jak w II w. n.e. wyglądało poznawanie przez Rzymianina filozofii w Atenach. Zainteresowanie pozostałymi, zamieszczonymi w Księdze artykułami z zakresu antycznego prawa rzymskiego, umocnić może fakt, że uzupełniają one badania prowadzone od lat przez poszczególnych autorów, przedstawione przez niektórych spośród nich, w formie monografii. Taki charakter mają artykuły: A. Kremera, *Wybrane zagadnienia aestimatum w prawie klasycznym*; J. Krzynówka, *Geneza actio in-stitoria i exercitoria*¹; E. Osaba, *Un rescripto de Gordiano III en materia de dote: C. 5, 14, 3, Imp. Gordianus A. Torquatae*²; T. Palmirskiego, *Positum aut suspensum*; A. Pikulskiej-Robasz-

¹ K. Krzynówka, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy (exercitor) w prawie rzymskim*, Warszawa 2000.

² Esperanza Osaba, *Gordianus rescriptsit. Rescriptos de Gordiano III en materia dotali digridos a mujeres*, Bilbao 2000.